

1798 m. – Mirė buvęs Lietuvos-Lenkijos valstybės valdovas Stanislovas Augustas.

1798 m. – Pagal Lauryno Stuokos-Gucevičiaus projektą upbaigta perstatyti Vilniaus rotušė.

1799 m. spalio 29 d. – 1848 m. kovo 10 d. – Gyveno lietuvių tautinio atgimimo akvėpėjas Simonas Stanevičius.

XVIII a. – pab. Lietuvoje išaugo smulkioji miesto pramonė.

XIX a. – pr. Lietuvoje kaimai pradėjo skirstytis į vienkiemius.

1800 m. – Vilniuje sudaryta nuolatinė miesto policija. –

1800 m. – Lietuvoje įvestas Rusijoje galiojantis senasis – Julijaus – kalendorius. Užnemunėje ir toliau galiojo Grigaliaus kalendorius.

XIX AMPIUS

1801–1825 m. – Rusijos caro Aleksandro I valdymo laikotarpis Lietuvoje.

1801 m. rugsėjo 21 d. – Lietuvos gubernija padalyta į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernija, kurias kontroliavo Vilniuje rezidavęs Lietuvos generalgubernatorius.

1801–1806 m. – Lietuvos gubernatoriumi buvo Leontijus Beningsenas.

1801–1875 m. – Išspausdinti 227 leidiniai lietuvių kalba.

1801–1875 m. – Gyveno bėmaiėiū Didysis vyskupas, rašytojas, blaivybės sąjūdžio globėjas Motiejus Valančius.

1802 m. – Lietuvoje panaikinta Edukacinė komisija.

1802–1804 m. – Lietuvoje buvo vykdoma švietimo reforma.

1803 m. balandžio 16 d. – Vilniaus vyriausioji mokykla Rusijos caro Aleksandro I įsakymu reorganizuota į Vilniaus imperatoriškąją universitetą. Vietoje Edukacinės komisijos švietimo reikalams tvarkyti įkurta Vilniaus švietimo apygarda.

1803 m. – Vilniuje pradėjo veikti Borucho Romo spaustuė. 1837–1862 m. ši spaustuė buvo vienintelė Lietuvoje, kuriai Rusijos valdžia leido spausdinti maldaknyges, kitas knygas šydų kalba.

1803 m. – Vilniaus universitete įsteigta Politinės ekonomijos katedra.

1804 m. – Išleisti „Nuostatai dėl šydų“, t. y. paskelbtas šydų statutai. Pagal vieną iš jo punktų šydai buvo apareigoti per trejus metus išsikelti iš kaimų (iš viso iš šydų į miestus turėjos išsikelti daugiau kaip 60 tūkst. šydų šeimų). 1809 m. iškeldinimas buvo sustabdytas. Statutai taip pat atėisino šydų pavardes.

1805 m. – Jozefas Frankas įkūrė Vilniaus medicinos draugiją (ji veikė iki 1840 m.).

1805 m. – Vilniaus universitete darba pradėjo Rusų filologijos katedra, universitete pradėtos dėstyti Vakarų Europos naujosios kalbos.

1807 m. – Carui Aleksandriui I buvo nusiūstas S. Nemcevičiaus parengtas memorandumas dėl LDK atkūrimo.

1807 m. liepos 7 d. – Sudaryta Varšuvos Kunigaikštystė. Joje buvo įvestas Napoleono kodeksas. Sutartis sudaryta remiantis Rusijos ir Prancūzijos sutartimi, pasirašyta 1807 m. liepos 7 d. Tilpėje. Į Varšuvos Kunigaikštystę ėėjo ir Lietuvos dalis, vadinama Užnemunė. Pradėjus galioti Napoleono kodeksui, ėia valstieėiai gavo asmens laisvę, taėiau savo valdomos žemės savininkais netapo. Kunigaikštystė gyvavo iki 1815 m.).

1807–1815 m. – Varšuvos Kunigaikštystės gyvavimo laikotarpis.

1807 m. – Kaune sudaryta nuolatinė miesto policija.

1807 m. liepos 22 d. – Napoleonas pasirašė Varšuvos Kunigaikštystės konstituciją.

Paminklas Simonui Daukantui Lenkmuose. Skulptorius Regimantas Midvikis. Danutės Mukienės nuotrauka

1807–1808 m. – Klaipėda tapo Prūsijos karaliū rezidencija.

1808 m. – Lietuvoje įkurtas Vakcinacijos institutas.

1808 m. – Caro vyriausybė suvienodino Lietuvos bei rusų bajorų teises. Sumenkėjo jų vaidmuo politiniame gyvenime.

1808 m. – Panaikintos miestų teisės. Miestų valdžia priklausė gubernijos administracijai.

(Nukelta iš 38 p.)

Panemunės pilies bokštas. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 37 p.)

1809–1811 m. – Peterburge susiformavo Lietuvos didikų grupė, kuri siekė politinės Lietuvos autonomijos Rusijos imperijos sudėtyje.

1811 m. – Lietuvos cechai pradėjo vadovautis Rusijos amatų statutais ir štatymais.

1811 m. – Rusijos carui Aleksandriui I buvo įteiktas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kūrimo projektas (autorius – Mykolas Kleopas Oginskis). Pagal šį projektą Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (sudaryta iš 8 Rusijos gubernijų, kuriose veikė Lietuvos statutas) būtų buvusi autonominė valstybė, valdoma Rusijos caro.

1812 m. birželio 24 d. – Napoleonas pradėjo karą prieš Rusiją. Jo kariuomenė forsavo Nemuną ties Kaunu, per kelias dienas užėmė Lietuvos teritoriją.

1812 m. birželio 28 d. – Napoleono kariuomenė užėmė Vilnių.

1812 m. liepos 1 d. – 1812 m. gruodžio mėn. Prancūzmetis Lietuvoje. Ėta veikė Napoleono įkurta Lietuvos laikinosios vyriausybės komisija – prancūzų civilinės valdžios organas. Ji vykdė Lietuvos administravimo funkcijas. Komisijos pirmininku buvo paskirtas buvęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų (dvaro) maršalas Stanislovas Soltanas. Komisijai pavaldžios buvo Vilniaus, Gardino, Minsko gubernijos, vadintos departamentais, taip pat Baltstogės (Bialystoko) sritis. Komisija veikė iki 1812 m. gruodžio mėnesio, kol Napoleono armija pasitraukė iš Lietuvos.

1812 m. liepos 14 d. – Vilniaus katedroje Laikinoji komisija paskelbė aktą dėl Lietuvos ir Lenkijos unijos. Dėme akte kalbama apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų pasiryšimą iš-

laikyti Lietuvos, kaip politinio subjekto, statusą, kurį Lietuva turėjo Lenkijos ir Lietuvos valstybės gyvavimo periodu.

1812 m. gruodžio 10 d. – I Vilniū pėngė rusų kariuomenė.

1812 m. – Lietuvoje savo veiklą atnaujino masonų ložės. Pirmosios masonų struktūros Lietuvoje (Vilniuje) buvo įkurtos 1776 m. – Pirmoji ložė Vilniuje pradėjo veikti 1778 metais.

1813 m. sausio 6 d. – Caras Aleksandras I pasirašė manifestą, skelbiantį pergalingą karą su Napoleonu pabaigą. Tuo metu Rusų armija jau buvo užėmusi visą iki Napoleono įsiverpimo valdytą Lietuvos teritoriją.

1815 m. – Vienos kongreso sprendimu sukurta Lenkijos Karalystė, į kurios sudėtą ėėjo ir Lietuvos dalis – Užnemunė. Dėioje teritorijoje Tebegaliojo Napoleono teisynas, Grigaliaus kalendorius. Administracijos ir teismo įstaigose kalbėta tik lenkų kalba. Lenkijos Karalystė asmeniniais ryšiais buvo glaudžiai susieta su Rusijos imperija ir turėjo Rusijos caro „dovanotą“ konstituciją.

1815 m. rugsėjo 28 d. – Prasidėjo Vienos kongresas.

1816 m. – Vilniuje išleistas pirmasis visas Naujojo Testamento vertimas į lietuvių kalbą. Ją parengė Ėmaiėiū vyskupas, kunigaikštis Juozapas Arnulfas Giedraitis su savo talkininkais.

1817–1823 m. – Lietuvoje aktyviai veikė masonų ir slaptos studentų organizacijos (filomatai, filaretai, ėubravcai, masonai) veikla Lietuvoje.

1817–1823 m. – Lietuvoje veikė Filomatų draugija.

1817 m. – Krapiū mokykla pertvarkyta į gimnaziją. Tai buvo viena pirmųjų pasaulietinių mokyklų Lietuvoje.

1817 m. – Vilniuje miesto inteligentija ėkūrė masonišką ėubravcų (Nenaudėliū) draugiją. Ji savo spaudoje kritikavo atgyvenusius socialinius paproėius. Dė draugija kūrė planus, kaip sujungti Vilniaus ėvietimo apygardą su Lenkijos Karalyste.

1817 m. – Vilniuje buvo įkurtos studentiškos Filomatų ir Filaretų draugijos. Jos siekė ėadinti jaunimo patriotinę dvasiā ir ragino kovoti prieš rusų valdžią. Jos taip pat skatino ir kitų slaptų masinių jaunimo, ypač moksleiviū organizacijų kėrimāsi Vilniuje, Krapiuose, Kėdainiuose, Kaune ir kt. Lietuvos vietose. Per jas buvo populiarinamos moralės tobulėjimo, saviauklos, ėvietimo bei kovos prieš rusų autokratiją idėjos. Vienas iš draugijos ėkūrėjų buvo idkilus lenkų ir lietuviū poetas Adomas Mickeviėius

1818 m. – Liudvikas Rėza Karaliauėiūje išleido Kristijono Donelaiėiū „Metus“ su vertimu į vokieėiū kalbā.

1818 m. Vilniaus apskrities bajorų seimelis ėteikė praėymā Rusijos carui dėl asmens laisvės suteikimo valstieėiams. Praėymas nebuvo patenkintas.

1819 m. – Nuo Lietuvos Vilniaus gubernijos atskirtas ir prie Kurėo gubernijos prijungtas Lietuvos pajūrio ruoėas – Palangos ir ėventosios apylinkės.

1819–1822 m. – Lietuvoje veikė Biėiuliū draugija.

1819 m. – 2 deė. pab. 1819 m. – 3 deė. pr. Lietuvoje prasidėjās etnokultūrinis sājūdis tapo tautinio lietuviū atgimimo uėuomazga.

1820–1823 m. – Lietuvoje veikė Filaretų draugija.

1821 m. – Ukmergėje ėsteigta masonų ložė „Dorovės triumfas“.

1822 m. – Nustatyta muitų siena tarp Lenkijos Karalystės ir Augustavo bei Vilniaus gubernijos.

1822 m. – Rusijos caras Aleksandras I uėdraudė masonų organizacijų veiklą. Buvo uėdarytos Vilniaus studentų, Lietuvos moksleiviū organizacijos, jū nariai represuoti, ėtremti.

1822 m. rugpjūėio 13 d. – Caro valdžia uėdraudė ėubravcų drau-

gijos veiklą, šakė nutraukti draugijos laikraščio „Grindinio pinios“ leidybą.

1822 m. rugpjūčio 13 d. – Visoje Rusijoje uždraudžiama masonė ir kitų draugijų, į kurias stojant reikia duoti specialią priesaiką, veikla.

1822 m. – Vilniuje Simonas Daukantas parašė pirmą istorinį savo veikalą – „Darbas senųjų lietuvių ir žemaičių“ lietuvių kalba.

1822–1823 m. – Vilniuje išspausdinti pirmieji Adomo Mickevičiaus poezijos tomeliai.

1823–1824 m. – Mažonoje Lietuvoje išleistas pirmasis periodinis leidinys lietuvių kalba – „Nusidavimai Dievo karalystėje“.

1822–1824 m. – Vilniaus universitete veikė žemaičių studentų būrelis. Jie savo veikloje daug dėmesio skyrė lietuviškumo puoselėjimui ir visuomenės ugdymui.

1823 m. – Rusijos caras Aleksandras I paskelbė dar vieną šaką dėl žydų iškeldinimo iš kaimų.

1823 m. – Vilniuje išgaliojo Rusijos amatų įstatymas.

1823 m. spalio 23 d. – 1823 m. spalio 24 d. – Prasidėjo filomatų ir su jais susijusių draugijų narių suėmimai.

1824 m. – Vilniaus universitete visi raštai buvo pradėti rašyti rusiškai.

1825–1855 m. – Rusijos caro Nikolajaus I valdymo laikotarpis Lietuvoje.

1825 m. – Karaliaučiuje išėjo Liudviko Rėzos ir jo talkininkų parengtas pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys.

1827 m. – Panaikinta žydų turėta privilegija išsipirkti iš rekrūtų (Rusijos caras Nikolajus I, siekdamas panaikinti žydų tautinį atskirumą ir integruoti juos į imperijos socialinį gyvenimą, atvedė žydams karinę prievolę. Iki to laiko žydai šią prievolę atlikdavo netiesiogiai, mokėdami papildomus mokesčius valstybės įpdui).

1828 m. – Vilniaus universiteto vadovybė paprašė Rusijos ūvietimo ministerijos leisti Universitete įsteigti lietuvių kalbos katedrą. Prašymas nebuvo patenkintas.

1828 m. – Vilniuje, Romos spaustuvelyje, išspausdintas Rusijos Haskalos sąjūdžio pradininko Icchako Levinzono iš Voluinės Krementieco rašinys „Pamokymas Izraeliui“. Šis leidinys padėjo žydų ūvietėjimui sąjūdžiui plisti Lietuvoje.

1829 m. – Išspausdintas Simono Daukanto veikalas „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“.

1830 m. pab. – Prasidėjo sukilimas buvusioje Lenkijos Karalystėje.

1830 m. – pab. Kilo neramumai Lietuvoje, ypač tarp jaunimo.

1830–1831 m. – Vyko sukilimas prieš Rusijos caro valdžią Lietuvoje ir Lenkijoje. Pagrindinis sukilimo tikslas buvo atkurti Lenkijos ir Lietuvos valstybę („Abiejų tautų“ federaciją). Sukilimą Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje organizavo bei jam vadovavo Lietuvos vyriausiasis komitetas, veikęs Vilniuje. Vyriausiasis sukilimo vadas buvo A. Gelgudas. Prie jo ūtabo veikė Laikinoji lenkų centrinė vyriausybė Lietuvoje. Pagrindinis sukilimo mūdis vyko 1831 m. birželio 19 d. tarp Vilniaus generalgubernatoriaus M. Chvickio vadovaujamos 26 tūkst. karių turinės kariuomenės ir 12,6 tūkst. kovotojų sutelkusios A. Gedgaudo kariuomenės. Mūdis vyko prie Vilniaus, Panerių kalvose. Sukilėliai ū susirėmimą pralaimėjo. Dar po kelių susirėmimų su caro valdžią rėmusiais kariškiais sukilėliai pradėjo partizaninę kovą, kuri truko iki 1832 m. pavasario.

1831 m. – Rusijos kariuomenė ūpėmė Varšuvą ir sukilimą nugalėjo.

1830–1831 m. – Sukilimo metu žemaičių bajorai savo reikalavimais neišsiskyrė iš bendrųjų politinių unijinių reikalavimų. 1831 m. birželio 3–20 dienomis veikė žemaitijos centrinė vyriausybė. Ji buvo sudaryta Tytuvėnuose iš Raseinių, ūiaulių, Teldių apskrėiū sukilėlių keturių valdžios atstovų.

1831 m. – Vilniuje pradėjo veikti pirmoji pasaulietiška žydų mergaičių mokykla.

1831 m. rudeniu – Rusijos valdžią pradėjo vykdyti „lenkų pradų naikinimo“ politiką buvusiose Lenkijos ir Lietuvos valstybės žemėse. Lietuvoje jos tikslas buvo depolonizuoti kraštą, o ateityje ir visiškai surusinti. Lenkijos ir Lietuvos žemės buvo pradėtos vadinti Rusijos Vakarų kraštu.

1832 m. gegužės 15 d. – Rusijos caras Nikolajus I pasirašė šaką dėl Vilniaus universiteto ūpdarymo.

1832–1833 m. – Rusijos valdžią vietoje panaikinto Vilniaus universiteto įsteigė dvi specialiasias mokyklas: Vilniaus medicinos ir chirur-

(Nukelta į 40 p.)

Pemaitijos apylinkės nuo ūatrijos kalno. Danutės Mukienės nuotrauka

Medalis, skirtas Pėmaiėio raėytojui, ėvietėjui vyskupui Motiejui Valanėiui. Dailininkas Petras Gintalas. Nuotrauka iė dailininko archyvo

(Atkelta iė 39 p.)

gijos akademijà bei Vilniaus Romos katalikė dvasinė akademijà.

1832–1842 m. – Veikė Vilniaus medicinos ir chirurgijos akademija.

1832 m. – Atidaryta Vilniaus Romos katalikė dvasinė akademija.

1833–1845 m. – Paėpaislio baėnyėia ir vienuolynas pritaikyti staėiatikiė kulto reikmėms.

1834 m. – Vietoje uėdaryto Vilniaus universiteto atidarytas rusiėkas Kijevo ėv. Vladimiro universitetas. Ā jà buvo perkelta nemàėa dalis Vilniaus universiteto turto.

1835–1841 m. – Vilniuje lenkė kalba buvo iėleisti devyni Teodoro Narbuto „Lietuviė tautos istorijos“ tomai.

1835 m. – Ākurta P. Saviėiaus Demokratinė draugija.

1838 m. – Simonas Daukantas paraėė „Istorijà ėemaitiėkà“.

1839 m. vasario 27 d. – Vilniuje pogrindinės organizacijos „Jau-noji Lenkija“ emisarui Lietuvoje àvykdyta mirties bausmė. Ėi orga-nizacija planavo organizuoti sukilimà priedė Rusijos valdėià.

1839 m. – Lietuvoje panaikinta Unitė baėnyėia. Unitai prievarta buvo pradėti gràėpinti Ā Staėiatikiė baėnyėia. Kunigams buvo uėdrausta krikėtyti miėriė santuokė vaikus.

1839 m. – Lenkė kalbos ir literatūros disciplinos iėbrauktos iė Rusijos Vakarė kraėto mokyklė programė.

1840 m. – Lietuvoje àvesti Rusijos àsakymai.

1840 m. sausio 9 d. – Paskelbtas Rusijos caro Nikolajaus I àsakas dēl valstybinė valstieė reformà (Kiseliovo reforma).

1840 m. – Rusijos caro Nikolajaus I àsakymu iė Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijė pavadinimė iėbrauktas Lietu- vos vardas.

1840 m. liepos 7 d. – Lietuvos Statutas neteko galios. Vilniaus gubernijoje galutinai àvesta Rusijos teisė.

1840 m. – Teismo raėtvedyboje Lietuvoje lenkė kalba pakeista rusė kalba.

1840 m. – Vilniuje iėgarsėjo kompozitorius Stanislavas Mo-niuėka. Ėia pirmà kartà atlikta jo paraėyta opera „Halka“.

1841 m. birėelio 4 d. – Rusijos vidaus reikalė ministerijos po-tvarkiu prie ėmaiėio vyskupystės baėnyėio leista steigti lietuviė- kas pradines mokyklas. Vyskupo Motiejaus Valanėiaus pastango- mis XIX a. – viduryje jė veikė apie 200. Kai kuriose ėemaitijos vietovėse skaityti pramoko apie pusė visė gyventojė.

1841–1842 m. – Sekuliarizuojamos (supasaulietintos) Katalikė Baėnyėios ėemės. Tokiu būdu stengtasi pakirsti Katalikė Baėnyėios ekonominė galià ir pranaėumà priedė Staėiatikiė Baėnyėia.

1841 m. – Vilniuje pradėjo veikti pirmoji pasaulietiėka ėyėė berniukė mokykla.

1841–1851 m. – Vilniuje buvo leidžiamas Jozefo Ignaco Kra- ėevskio redaguotas ėurnalas „Athenaeum“ lenkė kalba, kuriame daug dėmesio buvo skirta Lietuvos istorijai, kultūrai, kraėtotyrai. Kaip ir visà to meto spaudà, ėurnalà kontroliavo Rusijos cenzūra. – Po 1831 m. lenkiėkos periodikos leidimas Vilniuje buvo nutrėkėš dēl Rusijos valdėios vykdomos „lenkė pradė naikinimo“ politikos. Iki XIX a. – 5 deėimtmeėio pradėios Vilniuje dviem ka lbom –rusė ir lenkė – ėjo valdėios oficiozas „Litovskij vestnik - Kurier Litewski“.

1842 m. sausio 11 d. – Uėdaryta Vilniaus medicinos ir chirurgi- jos akademija. – Taip pasielgta paaiėkėjus, kad studentai vis dar puoselėja Lietuvos ir Lenkijos patriotines ir iėsidavavimo iė Rusi- jos valdėios iėėjas, dalyvauja konspiracinėje veikloje, nukreiptoje priedė Rusijos valdėià.

1842–1844 m. – Vilniaus Romos katalikė dvasinė akademija buvo perkelta Ā Peterburgà. Taip buvo siekiama sustiprinti akade- mijos ir jos auklėtinio veiklos kontrolė, pajungti ėià àstaigà Rusijos valdėios politikai.

1842 m. – Vilniuje iėleista Eustachijaus Tiėkeviėiaus knyga „Pvilgsnis Ā vietinius archeologijos ėaltinius“, davusi pradėià ar- cheologijos mokslui Lietuvoje.

1843 m. liepos 13 d. – Iėleistas Rusijos caro Nikolajaus I àsaky- mas dēl Kauno gubernijos sudarymo. Iė septyniė Vilniaus guberni- jos apskrėiė sudaryta Kauno gubernija. Prie Vilniaus gubernijos pri- jungtos Lydos, iki to laiko priklausiusios Gardino gubernijai, Vileikos ir Dysnos apskritys. Pastarosios priklausė Minsko gubernijai.

1843 m. – Pertvarkant visà ėiaurės kraėto administracijà, iė Vilniaus gubernijos buvo atkirstos 7 vakarinės apskritys ir tuo būdu sudaroma iki Pirmojo pasaulinio karo iėsilaikiusi Kauno gubernija, ė kurià ėėjo didėioji ėemaitijos dalis.

1844 m. – Uėdaryta Kraėiė gimnazija.

1844–1845 m. – Kauno gubernijos degtinės varyklos kasmet pagamindavo po 1–1,5 milijonė kibirė degtinės.

1844 m. balandėio 27 d. – Paskelbtas àstatymas dēl privalomė inventorio sudarymo Rusijos vakarė gubernijose. Rusijos valdėia siekė tiesiogiai reglamentuoti dvarininkė ir valstieė santykius ir taip riboti vietos ėemvaldėiė teises bei àtakà visuomenei.

1844 m. – Panaikinti kahalai – savarankiėkos ėyėė etnokonfe- sinės bendruomenės. ėyėai priskirti bendrai Rusijos valdymo sis- temai. ėyėė vaikams pradėtos steigti valdinės mokyklos, kuriose mokyta rusiėkai. Vilniuje àsteigta valdinė rabinė mokykla. –

1845 m. – Peterburge buvo iėleista Simono Daukanto knyga „Būdas senovės lietuviė, kalnėnė ir ėmaiėio“. Tai pirmoji lietuviė kalba iėleista Lietuvos ir lietuviė kultūros istorija. –

1846–1849 m. – Veikė Lietuvos jaunimo brolybės sąjunga. – Jos iniciatoriai buvo broliai Pranas ir Aleksandras Dalevskiai. Tai

slapta lenkø ir lietuviø organizacija, rengusi naujo sukilimo pried Rusijos valdþia planus. 1849 m. organizacija buvo susekta, jos nariai ir vadovai nuteisti. Organizacijos veikla stabdø rusifikacijà, skatino tautos prieðinimàsi Rusijos reþimui.

1846 m. – Iðleistas pirmasis lietuviðkas kalendorius – Lauryno Ivinskio sudarytas „Metø skajtilius ùkiniðkas ant metø Vieðpaties 1846“ (ëjo iki 1864 m.).

1846 m. – Caro Nikolajaus I ásakymu Kèdainiuose ákūrè staèia-tikiø parapijà.

1847 m. – Ásigaliojo privalomieji inventoriai.

1847 m. rugpjùeio 3 d. – Rusijai pasiraðius konkordata su Vati-kanu, Katalikø Baþnyèios padëtis Lietuvoje ðiek tiek pagerėjo.

1848 m. – Vilniuje lietuviø kalba iðleistas búsimojo Þemaièiø vys-kuþo Motiejus Valanèius istorinis veikalas „Þemaièiø vyskupystè“.

1848 m. – Þemaitijoje – choleros epidemija.

1849 m. – Padidinta Þemaièiø vyskupija. – Þemaièiø vyskupu tapo Motiejus Valanèius.

XIX a. – II p. Susiformavo Lietuvos burþuazija.

1850 m. – Atkurta Vilniaus ðvietimo apygarda. – Jai buvo per-duotos Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko gubernijø mokyklos.

1850 m. – Simonas Daukantas paraðè „Pasakojimà apie veika-lus lietuviø tautos senovėje“.

1850 m. – Motiejus Valanèius tapo Þemaièiø (Teldiø) vyskupu.

1850 m. – Katalikø Baþnyèia organizuotai pradėjo stabdyti lietu-viø liaudies rusifikacijà.

1851 m. – Tilþbėje iðspausdintas laikraðtis „Lietuviðkas prie-laiðkas“.

1851–1927 m. – Gyveno Lietuvos tautinio atgimimo judėjimo patriarchas Jonas Basanavièius.

1852 m. – Ákurtas Centrinis senøjø aktø archyvas. Jis rûpinosi archyvinio ðaltinio kompleksavimu ir apsauga.

1854 m. – Nemunu reguliariai pradėjo plaukioti pirmieji garlaiviai.

1854 m. – Nutiesta pirmoji telegrafo linija Lietuvoje. Ji ëjo iðil-gai Peterburgo–Varðuvos plento.

1854 m. balandþio 16 d. – Þemaièiø vyskupas Motiejus Valan-èius paraðè laiðkà Þemaièiø vyskupijai, ragindamas tikinëuosius paklusti Vyriausybei.

1855–1881 m. – Rusijos caro Aleksandro II valdymo laikotar-pis Lietuvoje.

1855 m. – Vilniaus generalgubernatoriumi buvo paskirtas Vla-dimiras Nazimovas.

1855 m. – Vilniuje ákurta laikinoji Archeologijos komisija, sutel-kusi viso kraðto intelektualus. Ta buvo humanitarinë mokslinë drau-gija, telkusi inteligentijà kraðto tyrimo darbui ir puoselėjusi Vil-niaus universiteto atkùrimo planus. Priþiùrint Komisijai, veikla pra-dėjo Senienø muziejus. Komisija ásteigta grafo Eustachijaus Tiðke-vièiaus iniciatyva, kai kraðte neliko aukðtojo mokslo ástaiðgø. Kom-i-sijai priklausè profesionalūs istorijos tyrinètojai ir mægėjai, gydyto-jai, gamtininkai, raðytojai, dailininkai, visuomenės veikėjai ir dvari-ninkai, aukojø Komisijos veiklai. Komisija vienintelè sudarè galimy-bæ ðiaip taip organizuoti kraðto mokslinà ir kultùrinà gyvenimà. Ji atliko tyrimus, propagavo kultùros ir mokslo þinias ið istorijos, ar-cheografijos, literatùros, kalbos. Komisijos veikla nutrùko 1864 metais.

1855 m. – Beveik visi valstybiniai valstieèiai iki to laiko jau buvo tapæ èinèininkais.

1856 m. – Buvo ákurta Vilniaus archeologijos komisija. –

1856 m. – Vidurinėse mokyklose atnaujintas lenkø kalbos ir

literatùros dèstymas. Tai buvo susijæ su laikina Rusijos caro val-dþios „liberalinio atðilimo“ politika, kurios pradėjo laikytis po Niko-lajaus I mirties á sostà atėjæs Aleksandras II.

1856–1857 m. – Vokieèiø kalbininkas Augustas Ðleicheris pa-araðè ir iðleido pirmàjà mokslinæ lietuviø kalbos gramatikà.

1857 m. vasario 12 d. – Rusijos caras Aleksandras II pasiraðè reskriptà Vilniaus generalgubernatoriui Vladimirui Nazimovui dël gubernijø bajorø komiteto ásteigimo valstieèiø reformai parengti.

1857–1858 m. – Buvo iðleisti ðeði leidinio Teka Wileñska („Vil-niaus portfelis“) tomai, o 1859 ir 1862 m. – po tomà „Pismo Zbio-rowe Wileñskie“ („Vilniaus raðtø rinkinys“). Juose buvo publikuo-jama lenkiðkai raðiusiø Lietuvos raðytojø ir poetø kùryba, kitø krað-to autoriø kùriniai lietuviðka tematika, mokslo ir publicistikos straips-niai Lietuvai aktualiomis temomis.

1857–1859 m. – Mikalojus Akelaitis ir kiti demokratinės orien-tacijos inteligentai nesèkmingai mægino gauti Rusijos valdþios lei-dimà lietuviðkam laikraðèiui leisti Lietuvoje.

1858–1865 m. – Vilniuje buvo panaikinti vokieèiø amatininkø cechai.

1858–1864 m. – Blaivybės sàjùdþio Lietuvoje metai. Vyskupas Motiejus Valanèius kūrè blaivybės draugijas, kuriø veikloje masið-kai dalyvavo valstieèiai. Ði veikla ardè senàjà tvarkà, keitè dvaro ir valstieèiø santykius, liaudies santykius su Rusijos valdþia. – Val-stietis tapo sàmoningu politinès kovos su Rusijos valdþia subjektu. Sustiprėjo Katalikø Baþnyèios átaka liaudþiai. Rusijos valdþia 1864 m. – uþdraudè draugijø veiklà.

1860 m. – Vilniuje veikè 12 spaustuviø, 2 litografijos ir raidþiø liejykla.

1860 m. – Lietuvos praeities tyrinètojas, leidèjas Adomas Ho-noris Kirkoras tapo oficialaus laikraðèio „Wilenski vestnik – Kurier Wilenski“ redaktoriumi. Jame oficiali informacija buvo skelbiama rusø ir lenkø kalbomis, o literatùrinè, kraðtotyrinè medþiaga – len-kø kalba (nuo XIX a. – 5 deðimtmeèio laikraðtis buvo leidþiamas tik rusø kalba). Daugiausia dèmesio buvo skiriama Lietuvos reika-lams. Laikraðtis laikèsi liberaliosios linijos. Leidþiant ðà laikraðtà dalyvavo didelè kraðto inteligentijos dalis.

1860–1863 m. – Vilniaus observatorija leido pirmàjà Rusijos imperijoje tiksliejø mokslø þurnalà – „Vestnik matematièeskich nauk“ rusø kalba.

1861–1894 m. – Rusijos caro Aleksandro III valdymo laikotar-pis Lietuvoje.

1861–1862 m. – Per Lietuvà baigtas tiesti gelepinkelis „Peter-burgas–Varðuva“.

1861 m. kovo 3 d. – Caro ásakymu „Nuostatai dël valstieèiø, iðeinanèiø ið baudþiavinès priklausomybės“ Lietuvoje panaikinta baudþiaiva. –

1861 m. kovo mèn. 1861 m. rugpjùeio mèn. Lietuvoje vyko poli-tinès ir patriotinès manifestacijos, kuriuose buvo keliamos Lietu-vos ir Lenkijos valstybingumo idèjos.

1861 m. – Lietuvoje ir Lenkijoje susiformavo dvi visuomeninès gru-puotès: baltieji ir raudonieji – reformø ðalininkai ir revoliucionieriai.

1861 m. vasara Lietuvoje ávyko pirmasis streikas, kuriame dalyvavo 45 akmenskaldþiai.

1861 m. – Klaipèdoje pastatytas naujas dujø fabrikas.

1861 m. – Lietuvoje ávesta luominè valstieèiø savivalda.

(Nukelta á 42 p.)

Medalis, skirtas „Metų“ autoriui Kristijonui Donelaičiui. Dailininkas Petras Gintalas. Nuotrauka iš dailininko archyvo

(Atkelta iš 41 p.)

1862 m. vasara Susikūrė Lietuvos raudonųjų judėjimo komitetas sukilimui prieš Rusijos valdžią rengti. Rudenį jis pertvarkytas į Lietuvos provincijos komitetą. Komitetas užmezgė ryšius su Centrinio tautinio komiteto Lenkijoje. Lietuvos konservatyvieji dvarininkai buvo susitelkę į baltųjų stovyklą, kuriai vadovavo Jokūbas Geiđtoras, Aleksandras Oskerka, Antanas Jelenskis, Aleksandras Domeika. – Jie buvo „organinio darbo“ programos dalininkai. Ėjoje programoje buvo numatyta reikalauti iš Rusijos valdžios išplėsti vietas bajorų savivaldos teises, atkurti Vilniaus universitetą, steigti liaudies mokyklas ir bibliotekėles, leisti ir platinti literatūrą gimtąja kalba, atsargiai keisti ūkvaldžią santykius su valstiečiais, stengiantis išsaugoti stambiąją ūkvaldą. Raudonųjų vadai – kunigas Antanas Mackevičius, teisininkas Konstantinas Kalinauskas, Vilniaus karo apygardos vado adjutantas Liudvikas Zvepšovskis.

1862 m. spalio mėn. Lietuvos raudonųjų judėjimo komitetas buvo pertvarkytas į Lietuvos provincijos komitetą (LPK).

1863 m. sausio 22 d. – Centrinis tautinis komitetas, pasivadinęs Laikinąja tautine vyriausybe, paskelbė sukilimą Lietuvoje ir Lenkijoje.

1863–1864 m. – Vykio sukilimas prieš caro valdžią Lietuvoje ir Lenkijoje.

1863 m. vasario 1 d. – Lietuvos provincijos komitetas ėmėsi provincijos revoliucinės valdžios funkcijų.

1863 m. vasario pradžioje prasidėjo sukilimas Lietuvos teritorijoje.

1863 m. kovo 12 d. – Rusijos caras Aleksandras II pasirašė įsaką dėl valstiečių laikinųjų prievolių dvarininkams panaikinimo. Lašas buvo panaikintas ir avestas privalomas skirtinės ūkpirkimas. Buvę laikinieji prievolinkai priskirti valstiečių savininkų kategorijai, ėindas sumažintas, valstiečiams pripažinta teisė naudotis servitutinėmis naudmenomis dvaro ūkvaldėje. Tuo norėta atitraukti valstiečius nuo sukilimo.

1863 m. gegužės 7–9 d. – Ėvyko sukilėlių ir caro kariuomenės

susirėmimas prie Biržų. Pralaimėjus ėi mūšį, sukilėlių vadovybė buvo priversta atsisakyti didelė operacijų, apsiriboti partizaniniais veiksmais, nestoti ė atvirus mūšius su priešu.

1861 m. rugsėjo 3 d. – Rusijos valdžią, siekdama likviduoti neramumus, susijusius su baudžiavos panaikinimu ir patriotinėmis manifestacijomis, ėvedė karo padėtį Vilniuje, Vilniaus apskrityje ir beveik visoje Kauno gubernijoje.

1863 m. gegužės 13 d. – 1865 m. – Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas ėjo Michailas Muravjovas. Rusijos caras Aleksandras II paskyrė Michailą Muravjovą vyriausiuoju Ėiaurės vakarų krašto viršininku ir suteikė jam ypatingus ėgaliojimus slopinant 1863 m. sukilimą. Nuo rugsėjo M. Muravjovo valdžion buvo perduota ir lietuviškoji Augustavo gubernijos dalis.

1863 m. rugpjūčio 24 d. – Lietuvos ūpnemunė buvo priskirta Vilniaus generalgubernatoriui Michailui Muravjovui.

1863 m. rudenio 1863 m. sukilimas pradėjo blėsti. Ėis sukilimas – sudėtinė bendro buvusio Lenkijos ir Lietuvos unijos partnerio pasipriešinimo Rusijos viešpatavimui dalis. Jo pagrindinis tikslas buvo išsivaduoti iš Rusijos, vienaip ar kitaip atkuriant buvusias 1772 m. valstybės ribas. Ėvairios Lietuvos visuomenės grupės skirtingai ėsivaizdavo Lietuvos politines perspektyvas. Baltųjų partija su J. Geiđtoru priedaĳyje ėsivaizdavo Lietuvą esant Lenkijos provincija; grupė, kurios lyderis buvo Antanas Mackevičius, – lygiai teise federacijos nare; Konstantino Kalinausko, Jokūbo Daukđos ėalininkai siekė atskiros, savarankiškos Lietuvos valstybės; Motiejus Valanėius, Laurynas Ivinskis akcentavo laisvą požiūrį ė etnokulturą ir kitų projektų atþvilgiu buvo nusiteikę abejingai. Sukilimo nuslopinimas buvo didþiulis smūgis tradicinei Lietuvos (ir Lenkijos) visuomenės politinei jėgai – bajorijai.

1863 m. gruodžio 28 d. – Kaune pakartas vienas þymiausių 1863 m. sukilimo vadų Antanas Mackevičius.

1863 m. – Sukilime aktyviai dalyvavo ūmaiečiai. Po ėio sukilimo buvo nutraukta ūmaitijos bajoriško seimelio veikla.

1864–1905 m. – Antrasis Rusijos viešpatavimo Lietuvoje laikotarpis.

1864 m. – Vietoje ūpdarytos laikinosios Archeologijos komisijos buvo ėkurta Vilniaus archeologijos komisija, kurios tikslas buvo rengti caro politiką atitinkančias Lietuvos istorijos ėaltinių publikacijas.

1864 m. sausio 1 d. – Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas ūpdraudė visų nevaldinių mokyklų veiklą gubernijoje.

1864 m. – ūpdrausta blaivybės draugijų, kurios buvo laikomos antivyriausybinėmis, veikla Lietuvoje.

1864 m. – pradžia Peterburgo spaudoje buvo paskelbti rusų mokslininko ir visuomenės veikėjo Aleksandro Hilferdingo straipsniai, skatinantys depolonizacijos politiką Lietuvoje ir Baltarusijoje, raginantys Rusijos valdžią pripažinti lietuvių kalbai tam tikras teises ėvietimo ir viešojo gyvenimo srityse.

1864 m. vasario 10 d. – Suimtas paskutinis vyriausiasis 1863 m. sukilėlių „Lietuvos provincijoje“ vadovas Konstantinas Kalinauskas. Po mėnesio jis buvo pakartas Vilniuje.

1864 m. kovo 22 d. – Kostui Kalinauskui, kuris buvo suimtas 1864 m. vasario 10 d., ėvykdyta mirties bausmė. Pasibaigė 1863 m. sukilimas.

1864 m. kovo 2 d. – Rusijos caras Aleksandras II ėleido įsaką dėl Lenkijos Karalystės valstiečių reformos. Pagal jį valstiečiai tapo savo valdomos ūkvaldės savininkais. Įsakas galiojo ir Lietuvos ūpnemunės dalyje.

1864 m. gegužės 22 d. – Rusijos caras Aleksandras II patvirtino M. Muravjovo ir jo padėjėjo, Vilniaus dvietaimo apygardos globėjo Ivano Kornilovo parengtą bei specialaus slapto Rusijos vyriausybės organo – Vakarø komiteto – aprobuotà Ðiaurës vakarø kraðto surusiniþimo programà („Rusø pradø atkûrimo programà“). Ji rëmësi nuostata, kad Vakarø kraðtas, áskaitant ir jam priklausiusias etninës Lietuvos þemes, yra „nuo amþiø rusø þemë“. Programoje buvo numatyta varþyti Katalikø Baþnyþios veiklà, diskriminuoti katalikus ir proteguoti staëiatikybæ apribojant katalikø kilmës asmenø teises gauti valstybinæ tarnybà kraðte, pirmenybæ teikiant rusams staëiatikiams, skatinant rusø dvarininkø ir valstieëiø kûrimasi. Katalikø þajorams buvo uþdrausta pirkti parduodamus dvarus, o daugelis konfiskuotø po sukilimo dvarø, neatsiradus pirkëjø tarp rusø dvarininkø, buvo iðdalijami ið Rusijos perkeliamiems valstieëiams. Programa taip pat buvo siekiama ðalinti lenkø kalbà ir kultûrà ið kraðto vieðojo gyvenimo, surusinti pradinës mokyklas.

1864 m. geguþës 22 d. – Lietuvos rusinimo pradþia. Buvo pradëta varþyti Katalikø Baþnyþios veiklà Lietuvoje, proteguojama staëiatikybë bei rusø kalbà.

1864–1904–1864–1865 m. – Lietuvoje uþdrausta spausdinti ir à Lietuvà àveþti lietuviðkas knygas lotyniðkuoju raidynu. Lietuviðkus raðtus áskayta spausdinti kirilica. Tai buvo lietuviðkosios spaudos draudimo pradþia. – Nors draudimas ástatymiðkai áformintas nebuvo (1866 m. sausio 30 d. – Rusijos caras Aleksandras II jà buvo patvirtinæs tik þodþiu), jis galiojo 40 metø.

1864–1904 m. – Lietuviðkos spaudos centru tapo Tilþë. Knygas à Lietuvà slapta àneðdavo ir ëia jas platindavo knygneðiai.

1864 m. – þemaiëiø vyskupas Motiejus Valanëius àteikë M Muravjovui projektus dël būtinumo mokyti skaityti ir raðyti lietuviø kalbà Kauno gubernijos valdinëse (rusiðkose) pradinëse mokyklose, lietuviðkø mokyklëiø ásteigimo prie katalikø baþnyþiø ir lietuviðkos vidurinės mokyklos ásteigimo prie Varniø dvasinės seminarijos. Geguþës mënësà projektai buvo atmesti.

1864 m. – Rusijos valdþia, nesuderinusi su Vatikanu, þemaiëiø vyskupijos centrà ið Varniø, kur dar Lietuvos Didþiojo kunigaikðëio Vytauto laikais buvo ákurta pirmoji þemaiëiø katedra, perkëlë à Kaunà. Taip padaryta norint efektyviau sekti, kontroliuoti vyskupo veiksmus.

1864 m. – þemaiëiø kunigø seminarija, rusø valdþiai reikalaujant, buvo perkelta à Kaunà.

1864 m. – Vietoje uþdarytos Vilniaus archeologijos komisijos buvo ákurta Vilniaus archeografijos komisija, kurios tikslas buvo rengti Rusijos caro politikà atitinkanëias Lietuvos istorijos ðaltniø publikacijas. 1865–1915 m. komisija iðleido 39 tomus aktø, susijusiø su buvusios Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës teritorija. – Buvo paskelbta daug mokslui vertingø ðaltniø.

1865 m. – ið Lietuvos buvo atðauktas generalgubernatorius Michailas Muravjovas. Jà pakeitë generolas Konstantinas Kaufmanas (ðias pareigas jis ëjo iki 1866 m.).

1865 m. – þemaiëiø vyskupas Motiejus Valanëius pradëjo organizuoti pasiprieðinimà rusinimo politikai. Jis siekë, kad kunigai ragintø valstieëius, liaudà nesileisti pritraukiamiems à staëiatikybæ, kvietë boikotuoti kirilica paraðytas knygas, steigti slaptas lietuviðkas mokyklas.

1865 m. – Lietuvoje pradëjo veikti slaptos lietuviðkos mokyklos.

1866 m. – Vilniuje atidaryta pieðimo mokykla. – Ji tapo profesionaliø dailininkø rengimo ástaiga.

1866 m. – Caras lietuviø spaudos draudimà patvirtino þodþiu.

Medalis, skirtas Simonui Daukantui. Dailininkas Petras Gintalas. Nuotrauka ið dailininko archyvo

Ástatymu lietuviø kalbos draudimas nebuvo áformintas.

1866 m. – Rusijos valdþia Veiveriuose ásteigë pedagoginius kursus, kuriuose buvo ruoðiami pradinio mokyklø mokytojai Uþnemunës mokykloms. 1872 m. kursai reorganizuoti à Mokytojø seminarijà. Vykðtant lietuviø atskyrimo nuo lenkø politikà ðioje mokykloje buvo stropiai mokoma lietuviø kalbos. Todël ði institucija, ið esmës turëjusi tarnauti rusinimo politikai, tapo svarbiu naujos lietuviø inteligentijos rengimo centru.

1866–1868 m. – Vilniaus generalgubernatoriui buvo Eduardas Baranovas.

1867 m. sausio 13 d. – Ásigaliojo nauja administracinë tvarka: ið Varðuvos generalgubernatoriui pavaldþios Augustavo gubernijos (iki 1837 m. vaivadija) ðiauriniø apskrëiø sudaryta Suvalkø gubernija. – Nuo to laiko Uþnemunë pradëta vadinti Suvalkija.

1867 m. – Ásteigta Marijampolës berniukø gimnazija. – Joje kaip fakultatyvas buvo dëstoma lietuviø kalbà.

1867 m. – Ákurta Rusijos geografo draugijos Ðiaurës vakarø skyrius (centras – Vilniuje).

1867 m. geguþës 28 d. – Iðleistas ásakymas dël valstybinio valstieëiø reformos.

1867 m. birþelio 5 d. – Atidaryta Vilniaus vieðoji biblioteka. – Bibliotekos fondai buvo sudaryti ið rusø valdþios konfiskuotø privaiëiø bibliotekø (daugiausia dvarø, po sukilimo) bei buvusios Vilniaus universiteto bibliotekos. Ði Vieðoji biblioteka turëjo turtingà rankraðtynà. Prie jos veikë (po Vilniaus archeologijos komisijos uþdarymo) Senienø muziejus.

1867–1871 m. – þemaiëiø vyskupas Motiejus Valanëius ákûrë pirmàjà nelegalios spaudos leidybos ir platinimo organizacijà, jo iniciatyva Rytþrúsiuose buvo sukurta lietuviðkos spaudos tradiciniu raidynu leidimo ir nelegalaus jos platinimo Lietuvoje sistema.

1868 m. – Masinės emigracijos ið Lietuvos pradþia. – Lietuviai tuo laikotarpiu daugiausiai emigruodavo à Ðiaurës Amerikà, JAV, Kanadà.

(Nukelta à 44 p.)

Medalis, skirtas Pėmaiėiø Kalvarijai. Daillininkas Petras Gintalas.
Nuotrauka ið daillininko archyvo

(Atkelta ið 5 p.)

1868–1874 m. – Vilniaus generalgubernatoriumi buvo Aleksėjus Potapovas.

1869 m. balandžio 7 d. – Iðleistas ásakymas dël dvarininkø ir valstieėiø þemiø atribojimo.

1869–1870 m. vyko garsioji pirmoji knygneėiø byla, per kurià daugiausiai nukentėjo þemaitijos kunigai, kurie platino Tilþės klebono Zabermano vardu iðspausdintas Motiejaus Valaneėiaus knygeles.

1870 m. – Veisiejø baþnyėioje grãpintos lietuviðkos pamaldos.

1871 m. – Vilniaus apygardos ðvietimo valdyba mokyklø inspektoriams ásakë sekti slaptásias mokyklas ir apie jas praneði policijai.

1871–1873 m. – Nutiestas Liepojos–Romnø geleþinkelis.

1872 m. – Panevėþyje ásteigta mokytojø seminarija. Joje buvo rengiami mokytojai visai Lietuvai.

1872 m. – Uþdrausta leisti lietuviðkà spaudà gotiðkuoju raidynu.

1872 m. – Formaliai atðaukta karo padėtis Lietuvoje.

1874 m. sausio 13 d. – Panaikinta rekrútø prievolė. Ji pakeista visuoline karo prievole.

1875 m. – Ásteigtas Vilniaus mokytojø institutas.

1878 m. – Maþojoje Lietuvoje Martyno Ðerniaus redaguojama „Lietuviðka ceitunga“ pradėjo skelbti bendrumà su Didþiosios Lietuvos lietuviais.

1879 m. – Cenzurai neapsiþiurėjus, Lietuvoje buvo iðleistos trys lietuviðkos knygos lotyniðkais raðmenimis.

1879–1882 m. – Vilniuje mediniai vandentiekio vamzdþiai pakeisti geleþiniais.

1879 m. – Maþojoje Lietuvoje ásteigta mokslinė Lietuvos literatūros draugija. – Ji tyrinėjo lietuviø kalbà ir kultūrà.

1880 m. – Leista spausdinti lotyniðkuoju raidynu raðtus mokslo reikmėms, bet be teisės juos platinti Lietuvoje.

1882 m. – Jurgis Zauerveinas (1831–1904) sukūrė giesmė „Lietuviais esame mes gimę“.

1882 m. – bydams buvo uþdrausta apsigyventi kaimuose ir verstis þemės ūkiu.

1882 m. – Nutiesta pirmoji telefono linija Kretinga–Plungė–Rietavas.

1882 m. – Uþdaryta Vilniaus universiteto observatorija. –

1883 m. – Vilniuje pradėjo vyrauti pasaulietinio turinio knygos.

1883 m. – Vilniuje buvo ásteigti Vilniaus teismo rūmai.

1883–1886 m. – „Auðros“ leidimo metai. „Auðra“ buvo pirmasis mėnesinis visuomeninis politinis ir literatūrinis lietuviðkas þurnalas lotyniðkuoju raidynu. Ið viso buvo iðleista 40 jo numerio. Kaip ðio leidinio priedas buvo leidþiamas ir „Lietuviðkas Auðros kalendorius“.

1885 m. – JAV ákurta tautiðka lietuviø organizacija „Susivienijimas visø lietuvininkø Amerikoje“.

1885 m. – Vilniuje þydø amatininkø cechai buvo prijungti prie krikðėioniø.

1885–1914 m. – Tilþėje veikė lietuviø kultūros draugija „Birutė“, laikytina Lietuvos mokslo draugijos pirmtake. Jos veikla skatino lietuviø tautinà sàmoningumà.

1886 m. lapkrėio 19 d. – Ávyko Kėstaiėiø (Alsėdþiø valsėius) baþnyėios gynimas – pirmasis masinis þemaiėiø pasiprieðinimas rusø kėslams pravoslavinti katalikø baþnyėià Lietuvoje. Rusø valdþiai pareikalavus, kad þemaiėiø vyskupas uþdarytø Kėstaiėiø baþnyėià, vienuolynà ir kunigø prieglaudà, apylinkės þmonės subruzdø ir pasiryþo neleisti to padaryti. Baþnyėia buvo ðeðias savaites dienà–naktà saugoma ir visi atvykø rusø valdininkai iðvejami. Tada gubernatorius nutarė panaudoti karinæ jėgà ir pats ėmėsi vadovauti operacijai. Ið Teldiø buvo atsistoti trys kazokø eskadronai. Kazokai, naudodami ginkluotà, iðvaikė sargybinius ið ōventoriaus. Likusieji gynėjai tuo metu baþnyėioje giedojo ōventas giesmes. Tada gubernatorius kazokams ásakë ásiverþti á sauskimðai gynėþ prisigrūdusià baþnyėià ir jėgà juos iðmesti. Þmonės klūpojo susikibæ rankomis, giedojo giesmes ir nėjo lauk ið savo ōventovės. Tada kazokai puolė po vienà plėðti susikibusius maldininkus ir vesti juos lauk ið baþnyėios. Prasidėjo kautynės viduje ir aplink baþnyėià. Iðvestuosius apdauþė ir vakare iðvėþė á Teldiø kalėjimà. Tarp suimtøþ buvo ir moterø. Po to baþnyėios ōventenybės buvo nugabentos á Teldius, kazokai ėmė naikinti baþnyėià. Jie kirviais sukapojo altorius, kryþius, sakyklà, klausyklas, ōventoriuje kryþiaus kelio stotis – koplytelės, sudaupė paveikslus ir bandė nugriauti bokštà bei nuplėðti stogà, bet, nebaigæ savo darbo, kartu su gubernatoriumi iðvyko ið Kėstaiėiø.

1887 m. – Vilniuje susibūrė pirmasis Lietuvoje socialdemokratø būrelis.

1888–1902 m. – Veikė varpininkø organizacija

1888 m. – Ásikūrė pirmasis socialdemokratø būrelis Lietuvoje.

1889–1905 m. – Rytþrúsiuose buvo leidþiami ir nelegaliai Lietuvoje platinami liberaliosios, demokratinės pakraipos þurnalai: „Varpas“ (skirtas inteligentijai) ir „Ūkininkas“ (skirtas valstieėiams). Abiejuose leidiniuose buvo kritikuojama Rusijos valdþios vykdoma rusifikacinė politika, polonizacija, raginama kovoti dël demokratinio teisio. þurnalai, ypaè „Varpas“, turėjo didelæ reikðmæ ugdant lietuviø tautinæ sàmonæ, formuluojant kultūrinæ ir politinæ tautinio sàjūdþio programà. Pagrindiniu „Varpo“ ideologu 1889–1899 m. buvo Vincas Kudirka. – Jo paraðyta „Tautiðka giesmė“ – Lietuvos valstybės himnas. Pagrindiniai „Varpo“ bendradarbiai buvo Kazys Grinius, Juozas Bagdonas, Juozas Adomaitis, Jonas Jablonskis, Povilas Viðinskis, Jonas Vileiðis, Jurgis Ðaulys ir kt.

1889–1896 m. – Tilþėje buvo leidþiamas laikraðtis „Apþvalga“. Tuo paėiu metu veikė politinė lietuviø klerikalø grupuotė, kurios nariai save vadino apþvalgininkais.

1889–1905 m. – „Varpo“ leidimo metai. Tai liberalø spaudos visuomeninis, politinis, literatūrinis ir mokslinis mėnesinis žurnalas.

1890–1905 m. – Valstiejiams skirto laikraščio „Ūkininkas“ leidimo metai.

1890–1896 m. – Konservatyviø papiūrø katalikiðkoji inteligenti-ja Rytprūsiose leido Lietuvai skirtà žurnalà „Pėmaiėiø ir Lietuvos apžvalga“. Jame buvo kritikuota rusifikacinė politika, nors šiame leidinyje propaguoti kovà prieš Rusijos valdžią ir buvo vengiama. –

1892 m. gegužės 1 d. – Vilniaus darbininkai pirmà kartà Lietuvoje ðventė Gegužės pirmàjà.

1892 m. kovo 3 d. – Rusijos valdžią iðleido įsakymà, kuriame buvo nustatyta tvarka persekioti slaptàsias lietuviðkas ir lenkiðkas mokyklas.

1893 m. – Vilniuje pradėjo steigtis socialdemokratø grupės.

1893 m. – Iðspausdinta dviejø tomø Simono Daukanto „Lietuvos istorija“.

1893 m. birželio mėn. Vilniuje ávyko Lenkø socialistinės partijos (PPS) I suvažiavimas. Jame Lietuva ir Baltarusija kaip teritorija buvo pripažintos ðios partijos veiklos domenu. Buvo sukurta PPS lietuviðkoji sekcija.

1893 m. – Panaikinti paskutiniai cechai Vilniuje ir Kaune.

1893 m. – Vilniuje atsirado arklīø traukiami tramvajai.

1893 m. lapkriėio 21–22 d. – Ávyko Krapīø skerdynės. Rusø valdžiai kėsinantis updyti Krapīø bažnyėia, pėmaiėiai ėmė budėti bažnyėioje, ir Raseiniø ispraunikas jos updyti neastėngė. Lapkriėio 22-osios naktà bažnyėios updyti atvyko pats Kauno gubernatorius M. – Klíngenbergas. Pmonės jo neklausė. Tada maldininkus puolė 70 pandarø ėmė juos vartyti ið bažnyėios. Gynėjai pasiprieðino. Tik ryte, ið Varniø atvykus 300 kazokø, krapīðkiai buvo nugalėti. Devyniū jø per susirėmimus buvo, 44 buvo sunkiai sužeisti, apie 150 suimta ir pasodinta à kalėjimà.

1894–1917 m. – Rusijos caro Nikolajaus II valdymo laikotarpis Lietuvoje.

1894–1895 m. – Pramonės pakilimas visoje Lietuvoje.

1895–1904 m. – Lietuvoje veikė nelegalios lietuviø spaudos platintojø ir skaitytojø draugijos.

1895 m. – Iðleista poeto Jono Maėiulio-Maironio knyga „Pavasario balsai“ ir poema „Jaunoji Lietuva“.

1896 m. – Lietuvoje pradėjo veikti telefono tinklas.

1896 m. gegužės 1 d. – Lietuvoje ákurta Lietuvos socialdemokratø (LSDP) partija. Tai pirmoji politinė partija Lietuvoje. Jos programoje buvo áraðyta siekti suverenios Lietuvos, apimanėios Vilniaus, Kauno, Suvalkø ir Gardino gubernijas, sujungtos su kaimyninėmis valstybėmis laisvos federacijos pagrindais. Aktyviausi ðios partijos veikėjai buvo Alfonsas Moravskis, Andrius Domaðevičius, vėliau – Vladas Sirutavičius, Augustinas Janulaitis, Mykolas Birþiðka, Steponas Kairys ir kt.

1896–1904 m. – Laikraščio „Tėvynės sargas“ leidimo metai. Ðio leidinio iniciatorius buvo kunigas ir raðytojas Juozas Tumas-Vaiþgantas.

1897 m. – Ákurta Tilpės literatūros draugija.

1897 m. – Atðauktas draudimas statyti naujas katalikø bažnyėias Lietuvoje. Mokiniai katalikai rusø ðvenėiø metu jau nebebuvo varomi à cerkves.

1897 m. spalio 7–9 d. – Ávyko pirmasis þydø socialdemokratinio organizacijø suvažiavimas Vilniuje. Jame ákurta visuotinė Rusijos ir Lenkijos þydø darbininkø sąjunga (Bundas).

Medalis, skirtas iðkiliesiems pėmaiėiams Motiejui Valanėiui ir Simonui Daukantui. Dailininkas Petras Gintalas. Nuotrauka ið dailininko archyvo

1897 m. – Ávyko pirmasis visuotinis Rusijos imperijos gyventojø suraðymas. Ðio suraðymo duomenimis Kauno ir Vilniaus bei Suvalkø lietuviðkoje dalyje gyveno apie 2,5 mln. þmoniø.

1897–1902 m. – Lietuvoje pradėjo kurtis pirmosios akcinės bendrovės.

1898–1899 m. – Slaptosios lenkø kultūros ir ðvietimo draugijos susijungė à nelegalø susivienijimà „Oswiata“, kuriam vadovavo Vitoldas Venslavskis.

1898 m. – Kaune pastatyta pirmoji elektrinė.

1899 m. – Vilniuje pradėjo veikti promasoniðka Neoðubravcø draugija, kuriai vadovavo advokatas Tadas Vrublevskis.

1899 m. – Iðleistas įsakymas, kuriuo tėvams be valdžios leidimo buvo draudžiama namuose mokyti savo vaikus.

1899 m. rugpjūėio 20 d. – Palangoje, buvusiam grafo Tiðkevičiø prekīø sandėlyje, netoli tilto à jūrà, parodytas pirmas lietuviðkas

(Nukelta à 46 p.)

Krapīø bažnyėia. Danutės Mukienės nuotrauka

Istorijos liudininkai. Danutės Mukienės nuotrauka
(Atkelta iš 45 p.)

spektaklis – A. Keturakio komedija „Amerika pirtyje“.

1900 m. – Lietuviai dalyvavo tarptautinėje Paryžiaus knygų parodoje. Tai atkreipė pasaulio dėmesį į lietuviškos spaudos draudimą.

XX AMPIUS

1901 m. – Lietuvoje buvo įkurtas Michailo Muravjovo muziejus. Jame buvo sukaupta muziejinė ir archyvinė medžiaga apie 1863 m. sukilimo nuslopinimą.

1902 m. – Varpininkai savo organizaciją pavadino Lietuvos demokratų partija (LDP). Jie siekė etnografinėje Lietuvos teritorijoje atkurti nepriklausomą demokratine Lietuvos valstybę.

1902 m. – Vilniuje įkurta pirmoji Rusijos imperijoje sionistinė partija – Mizrači.

1903 m. liepos 30 d. – Lietuvoje įkurta naujo tipo partija – socialistinės revoliucijos ir proletariato diktatūros – Bolševikų partija.

1904 m. gegužės 7 d. – Lietuvoje įkurta socialdemokratų organizacija „Draugas“ (vadovas Vincas Kapsukas).

1904 m. gegužės 7 d. – Panaikintas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas.

1904 m. gruodžio 23 d. – 1909 m. kovo 30 d. – Vilniuje buvo leidžiamas pirmasis dienraštis lietuvių kalba – „Vilniaus žinios“.

1904 m. – Parengta pirmoji Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) programa. Joje Lietuvai buvo reikalaujama tik autonomijos.

1905 m. sausio 1 d. – Vilniuje įvyko Rusijos sionistų suvažiavimas ir įkurta Rusijos sionistų organizacija.

1905 m. sausio 22 d. – Rusijoje po Krivinojo sekmadienio (sausio 22 d.) prasidėjo revoliucija. – Tuo metu Lietuvoje vyko protesto streikai, demonstrantų susidūrimai su Rusijos kariuomene.

1905 m. – Įkurta Lietuvos krikdemų sąjunga.

1905 m. gegužės 3 d. – 1910 m. gegužės 3 d. – Vilniaus gubernijoje buvo sustiprinta apsaugos padėtis.

1905 m. gegužės 14 d. – Rusijos caras Nikolajus II pasirašė įsaką dėl leidimo Vakarų gubernijų mokyklose kaip dalyko mokyti lietuvių ir lenkų kalbą.

1905 m. rugpjūčio 28 d. – 1909 m. rugpjūčio 25 d. – Rusijos valdžia Kauno gubernijoje įvedė sustiprintą padėtį.

1905 m. lapkričio 12 d. – Rusijos valdžia Suvalkų gubernijoje įvedė sustiprintą padėtį.

1905 m. rugpjūčio 12 d. – Vilniuje įvyko Lietuvos mokytojų sąjungos steigiamasis suvažiavimas.

1905 m. spalio 19 d. – Sušauktas Vilniaus lietuvių susirinkimas. Jis išrinko komitetą Lietuvos suvažiavimui organizuoti.

1905 m. lapkričio mėn. Įkurta Tautiškoji

lietuvių demokratų partija, kuri Lietuvos suvažiavimo išvakarėse tapo lietuvių politinio jėgų koordinavimo centru.

1905 m. gruodžio 4–6 d. – Vilniuje įvyko Lietuvos suvažiavimas, kuris vėliau pavadintas Didžioju Vilniaus seimu. Jis pareikalavo suteikti Lietuvai jos etnografiniuose plotuose politinę autonomiją su demokratiškai renkamu seimu Vilniuje. Suvažiavimas suteikė papildomą impulsą lietuvių tautinei revoliucijai, kuri buvo bendro Lietuvos revoliucinio judėjimo, nukreipto prieš Rusijos absoliutizmą, už politines ir socialines reformas, dalis. Lietuvos tautinė revoliucija 1905–1906 m. buvo kryptingas visos lietuvių tautos judėjimas, orientuotas į Lietuvos valstybingumo atkūrimą, remiantis lietuvių tautos ir demokratinės visuomenės Lietuvoje formavimą. Lietuvos suvažiavimas tapo svarbiausiu įvykiu po 1863 m. sukilimo. Jis parodė, kad formuojasi lietuvių savimone ir aiškiai nusakė lietuvių etnopolitines orientacijas.

1905 m. ruduo Vilniuje išleistas pirmasis legalus lenkų dienraštis – „Kurier Litewski“.

1905 m. ruduo – 1906 m. žiema. – Rusijos valdžia iš esmės nekontroliavo Lietuvos kaimo: vietinės valdžios institucijos valsčiuose perėjo į paėmė valstiečių suformuotos valdžios rankas. Kai kur veikė ginkluoti būriai, tačiau šis judėjimas, nukreiptas prieš Rusijos valdžią, į sukilimą neperaugo.

1905 m. gruodžio 5 d. – Įkurta Lietuvos valstiečių sąjunga.

1905 m. – Susibūrė pirmoji liberali moterų draugija moterų teisėms ginti – Lietuvos moterų susivienijimas. Jos narys (Ona Pleirytė-Puidienė, Felicija Bortkevičienė, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė ir kt.) siejo idėjų iškovoti moterims politines balsavimo teises ir remti bendrą tautos darbą, siekiant Lietuvos savarankiškumo.

1905 m. – Vilniuje įkurta kultūros draugija „Vilniaus kanklės“. Ji propagavo muzikinius ir dramos kūrinius.

1905–1915 m. – Trečiasis Rusijos viešpatavimo Lietuvoje laikotarpis.

1905 m. – Po 1905 m. – Rusijoje įvykusios revoliucijos, išryškėjo trys pagrindinės politinės srovės: krikdemai, dešinieji demokratai (būsimeji tautininkai), kairieji demokratai (būsimeji liaudininkai).

1905–1906 m. – Veikė Vilniaus vyskupo Edvardo fon der Ropo įkurta legali Lietuvos ir Baltarusijos konstitucinė katalikų par-